

Săpăturile arheologice efectuate anul trecut pe malul lacului Mamaia, în marginea sud-estică a comunei suburbane Ovidiu, au dus la identificarea unui quadriburgium. Lungimea fortificației este de 69 m, iar lățimea măsoară 53 m. La capetele curtinei dinspre lac se află câte un turn dreptunghiular (turn A și turn B), iar latura opusă este mărginită de turnuri circulare notate B și C cu diametrul de 9 m. Grosimea zidurilor turnurilor varia între 1,90 m și 2,20 m. S-a observat că sub turnul A, de formă dreptunghiulară, se afla un turn circular (notat A'), demantelat până la nivelul de construcție al primului¹.

Pe baza materialului arheologic rezultat s-a stabilit că fortificația fusese construită în secolul al IV-lea² și a funcționat până în secolele VI–VIII³.

În campania de săpături arheologice ne-am propus stabilirea unor raporturi cronologice între turnurile suprapuse, descoperirea căii de acces, a modului de racordare a turnului circular C cu cele două cortine (de vest și de nord) și în final, observații stratigrafice în legătură cu incinta, mai ales pe latura vestică.

În legătură cu primul obiectiv propus, anume relația dintre cele două turnuri, s-a trecut la desființarea unor martori. Cu această ocazie a apărut intrarea în turnul A, lată de 1,25 m, nivelul de călcare fiind la 63 cm față de intrare, fapt ce a dus la așezarea unor blocuri de piatră utilizate drept treaptă. În latura frontală a turnului A a fost înglobată, pe o lungime de peste 2 m, o parte din turnul circular A'. Date fiind zidurile fragmentare⁴ înglobate în latura estică a turnului dreptunghiular A, se poate stabili, cu aproximație, că frontul turnului circular A' era spre sud-vest (fig. 1). Așadar etapa constructivă marcată de turnul A' demantelat cuprindea un perimetru deosebit de cel al burgului de secol IV, vechea arie aflându-se sub lacul din imediata vecinătate. Dat fiind faptul că micul sondaj executat în interiorul turnului A, în același timp

Fig. 1. Ovidiu. Turnul dreptunghiular A (suprapus peste turnul circular A').

și în interiorul turnului A' (sub nivelul de construcție a lui A dar în depunerile lui A'), a scos la lumină diverse fragmente ceramice și o monedă de la Septimiu Sever⁵, putem considera că prima etapă datează din secolul al III-lea e.n. Cercetarea din interiorul turnului A a dus la descoperirea pe nivelul acestuia (deasupra zidurilor rase ale turnului A') a unei amfore fusiforme, specifică secolului al VI-lea⁶, și a unei monede de la Iustinian (bătută la 540–541)⁷.

¹ M. Bucovăla, Gh. Papuc, *Pontica*, 12, 1980.

² Materialele descoperite până acum, în special cele numismatice, pot proba această afirmație.

³ În secolul VII nu mai poate fi vorba de aspectul defensiv al fortificației, ci de locuirea care continuă între zidurile burgului.

⁴ Vezi nota 1.

⁵ Datarea monedei, ca și a întregului material numismatic a fost făcută de către colega A. Vertan, căreia îi mulțumim.

⁶ *Pontica*, 9, 1970, p. 156–170, pl. 14/4–6.

⁷ *M.I.B.*, 1, p. 115, nr. 96.

Cel de-al doilea scop propus, anume descoperirea intrării în fortificație, considerată de noi ca fiind pe latura de vest, a determinat deschiderea a 9 careuri de 4×4 m, pe traseul curtine-

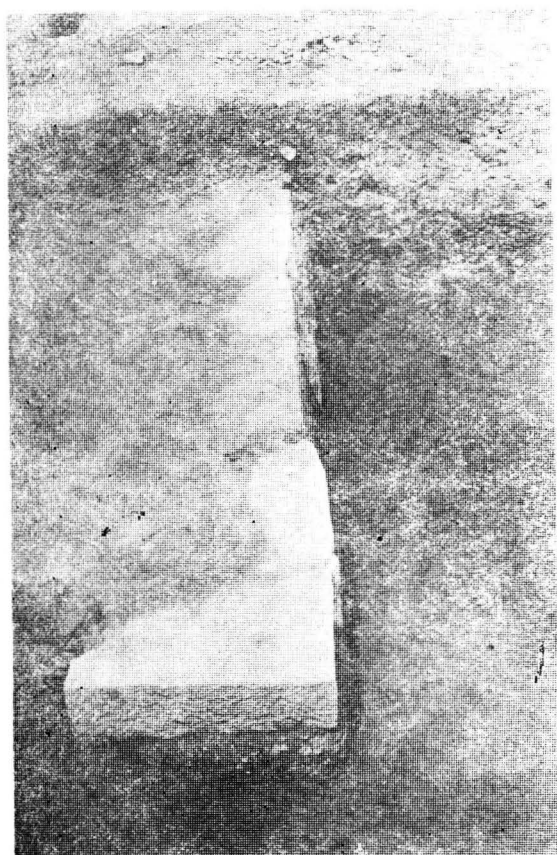

Fig. 2. Ovidiu. Îngroșarea zidului de incintă pe latura de vest.

vestice. Dacă intrarea nu a apărut în zona cercetată, au ieșit în schimb la lumină o serie de noi detalii ale zidului de incintă, care în zona centrală a laturii vestice are lățimea de 4,30 m, ceea ce reprezintă dublul grosimii zidului la plecarea din turnul C și în general față de lățimea cunoscută până acum. Dacă spre nord nu am surprins punctul de îngroșare a incintei, acest lucru a fost identificat în jumătatea de sud, unde, la 17 m de turnul D, are loc îngroșarea zidului, pornită perpendicular pe ax (lucrată din blocuri țesute organic cu zidul propriu-zis). Nu este vorba de o îngroșare ulterioară, observațiile de până acum determinându-ne să afirmăm acest lucru (fig. 2). Oare numai faptul că era cea mai expusă latură a determinat acest mod de construcție? Cercetările viitoare vor da răspunsul cert la această întrebare.

Săpăturile ce au continuat în acest an în zona turnului C au relevat că acesta se leagă organic cu cele două cortine, care au grosimea de 2,20 m⁷ și care se păstrează pe înălțimea a două asize, cea de-a doua fiind retrasă cu circa 12 cm față de prima. Intrarea în turnul C era pavată cu cărămizi de formă aproximativ pătrată. În interior, în unghiul dintre cele două cortine, s-a descoperit

un pavaj alcătuit din două rânduri de cărămizi suprapuse, care stau pe o suprafață acoperită cu mortar. Utilitatea acestuia urmează să fie stabilită de cercetările viitoare (fig. 3).

Fig. 3. Ovidiu. Pavajul din fața intrării în turnul circular C.

Până la această dată, din punct de vedere stratigrafic, în interior, lângă cortina de vest, situația se prezintă astfel: — un strat vegetal de 20—30 cm; — strat de depunere din pământ cenușiu gălbui cu resturi de cărămizi și fragmente ceramice; — nivelul I, care apare la circa 35—40 cm, este marcat de cărămizi întregi și de consistența pământului⁸.

În interiorul turnurilor depunerile arheologice au următoarea structură: — strat vegetal gros de 20—30 cm; — strat de depunere naturală gros de 15—20 cm; — strat ce conține țigle, olane, cărămizi fragmentare, urme vizibile de ardere secundară (grosimea 40—60 cm); — strat de cenușă cu urme de lemn carbonizat, cuie de fier etc., gros de circa 10 cm; — nivelul I, care în cazul turnului A este marcat de zidul demantelat al turnului A'.

Dacă amintim că situația aceasta se repetă și în cazul turnurilor A și B, constatăm că fortificația a suferit o distrugere violentă către sfârșitul primei sau în a doua jumătate a secolului

⁸ În general săpătura arheologică pe latura de vest nu a depășit 2,5 m spre interior față de incintă.

al VI-lea e.n.⁹. În imediata vecinătate a turnurilor, deasupra nivelului cu distrugerea amintită, se mai află un nivel de locuire ce denotă că aria a continuat să fie locuită după distrugerea amintită, când funcționalitatea defensivă a fortificației fusese abandonată¹⁰.

Materialele arheologice recoltate în această campanie sînt, în general, fragmente de amfore tirzii, ornate cu caneluri și striuri orizontale, ondulate sau drepte, fragmente din farfurii sau platouri cu decor ștampilat, fragmente din vase de sticlă (pahare sau cupe). Monedele descoperite (cu excepția celor de la Septimiu Sever și Iustinian, menționate mai sus) datează din secolele IV—V e.n.

Pe baza descoperirilor făcute în campaniile de săpături din anii 1979—1980, putem preciza că la Ovidiu a funcționat o fortificație militară quadriburgium. Tehnica de construcție, materialele arheologice probează funcționarea acestuia în veacurile IV—VI e.n. Din punct de vedere constructiv, obiectivul de la Ovidiu are analogii cu cel localizat la Traian (jud. Tulcea)¹¹, cu cele de la Hinova și Puținei (jud. Mehedinți)¹², precum și cu fortificațiile de pe malul iugoslav¹³ al Dunării.

Fortificația de la Ovidiu nu este unicul punct fortificat de pe malul fostului golf al Mării Negre. Periegezele efectuate au dus la identificarea în satul Palazu Mare a unui burgus care are dimensiuni aproximative de 15/25 m. Acesta se află la circa 3 km spre sud-est de obiectivul de la Ovidiu. În apropierea Constanței, în zona cea mai sudică a lacului, a apropierea Cișmelei, între șoseaua ce merge spre Mamaia și lac, pe un promontoriu, se află un alt punct fortificat marcat de blocuri de piatră, fragmente arhitectonice, cărămizi și un bogat material ceramic. Se observă conturul unor ziduri ce înconjoară aria pe care se află materialele arheologice menționate mai sus. În spatele zidurilor, pe trei laturi (mai puțin spre lac) sînt vizibile urmele valului de pămînt ce apăra incinta.

Din anul 1978, Muzeul județean Tulcea a întreprins săpături de salvare pe malul lacului Topraichioi, unde a fost descoperit un burgus avînd dimensiunile de 14/38 m, zidul incintei avînd grosimea de 3,40 m. Fortificația a funcționat în secolele IV—VI e.n.¹⁴.

La 2 km nord de marginea orașului Babadag, pe malul lacului cu același nume, se află o fortificație romano-bizantină¹⁵, așezată pe un promontoriu mărginit de lac, o vale naturală și un șanț.

Pe malul aceleiași lac, la circa 8 km de punctul menționat mai sus, au fost localizate cele două obiective de la Enisala. Enisala 1 este așezată pe un promontoriu. Latura de sud are lungimea de 150 m, traseul fiind perfect rectiliniu. Latura estică, perpendiculară pe prima este lungă de 85 m. Celelalte laturi au traseul adaptat terenului. Fortificația pare să fi fost prevăzută cu turnuri¹⁶.

La est de fortificația amintită, se află Enisala 2, de formă rectangulară, avînd dimensiunile de 30/40 m, prevăzută cu șanț de apărare. Acest burgus era așezat la capătul unui dig pe care îl apăra¹⁷.

Fortificațiile menționate mai sus pun problema defensivei zonei litorale în secolele IV—VI e.n. și în general a Dobrogei. Considerăm că sistemul de apărare din Dobrogea secolelor IV—VI e.n. este mult mai complex decît se cunoaște pînă la această dată. Cercetările arheologice, coroborate cu interpretarea aerofotogramelor și cu studiul documentelor de arhivă, pot crea imaginea atît de complexă a modului în care autoritatea imperială rezolvase această problemă.

NOUVELLES DATES SUR LA FORTIFICATION D'OVIDIU, VILLE DE CONSTANȚA.

RÉSUMÉ

Sur la rive gauche du lac Mamaia, autrefois golfe de la Mer Noire, au sud de la commune d'Ovidiu, a été identifiée une fortification (castellum) rectangulaire (69×53) ayant quatre tours de défense aux coins.

Les fouilles de 1980, ont démontrés que le côté ouest de l'enceinte, large aux extrémités de 2,20 m présente au milieu un important grossissement (4,30 m) dues aux raisons stratégiques.

La fortification a fonctionné entre IVe et VIe siècles, probablement le début du VIIe siècle. On a découvert un étage constructive de IIIe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ovidiu. La tour rectangulaire A (superposée sur la tour circulaire A').

Fig. 2. Ovidiu. L'épaississement du mur d'enceinte sur la partie de l'ouest.

Fig. 3. Ovidiu. Le pavage de l'entrée dans la tour circulaire C.

⁹ Moneda de la Iustinian nu poate fi considerată decît ca o dată *antequam* distrugerii surprinse.

¹⁰ Situația similară la Tropaeum Traiani, vezi Gh. Papuc, Pontica, 10, 1978, p. 357—360.

¹¹ Al. S. Ștefan în *Actes de IX-e Congrès International d'Etudes sur les Frontières Romaines*, p. 108.

¹² D. Tudor, *Ollenia Romană*, ed. IV 1978, p. 277, 286.

¹³ *Stare Kulture v Dzerdapu*, Galerija Srpske Akademije Nauka i Umetnosti, Beograd, 1969, p. 86, 105, 143.

¹⁴ A. Opail, *Materiale*, Oradea, 1979, p. 325—332.

¹⁵ SCIV, 5, 1954, 1—2, p. 112; SCN; 2, 1958, p. 450.

¹⁶ Al. S. Ștefan, BMIA, 46, 1977, 2, p. 15—24.

¹⁷ *Ibidem*.